

Tandori Dezső

Trio Montaigne

(III.)

69

Fülbenézni önmagunkkal?!

1.) Kezdjük két dologgal, lemaradásaink. Elsőre: azért senki engem olyan nagyon ne irigyeljen – önmagamért. A gesztenyefacsók, melyért nagy letolást kapok még, mikor feleségemnek bevallom, igen, letolást; a Pici miatt, verébként; meg magam; meg magunk. Mennyit szavalok róla, mit védek (védenék). Elder-felhár. (Jó, ez utóbbi a nagy lehetetlenség, a nem-megy felismerése. De mennyire?!) Az apró részletek... nem járok sehova (szinte sehova, ld. korábban s másutt), megvan a rendem („Láss engem másutt!”), megvan, hogy elmúlt, ami elmúlt... és akkor ennek a fizikai ingernek így bedőlök, a bor szokatlanságának, mely „nekilódít”, és ki tudja, hol áll meg. Még innen is folytatható (lenne, lesz?) jól. Húzódasos fájdalmak másnap jönnek ki, jó, az állkapocsrendülés sem semmi, a fülem mögött is van sok minden (alvadt vér, kétes sebek, duzzanatok, és fülemmel sem néztem szembe – ah, szembenézni fülemmel!), akkor is... még lehet, még mindig lehet, lehet. Mi akadályoz? Annyira tudom! Mondom, senki ne irigyeljen. Ne nagyon.

Oly szépen elterveztem: a Paper Star... nagyon rövid elemzés, itt funkcionálisan, nem „verselemzésként”, hanem hogy mi is az élet optimális, sokszor minket magunkat is felülmúló szerveződése... Hyde Park és rétegei, kutya, ló, madarak, alkonyi fák... és akkor megcsókolom jókora erővel a gesztenyefát itt. A már egyensúlyából kibillent ember lendületével. És még szerencsém. Mégsem a föld maga, a sár, a... Mégsem egy érkező villamos elé estem. Igaz, a Lábamkezem-esés teljesen józanul esett. Kb. ugyanígy mentem be a villamosok, autók, buszok közé is. Ellenben volt, amikor a mostanihoz hasonlított az ügy. (Ízlelgetem állkapocsrendülésemet. Fenébe, ilyen masszív. Mit provokálom? Mikor különben folyton a vacak fogaimra vigyáznék!)

Némely dolgokról csak laposan lehet írni. Hűen. Laposnak. Ez is az.

2.) Verébkénk élvezi a napfényt. Berendezte magának a kalitka egyik sarkát fészeknek, kis magaslatnak, falakkal. (Fürtös kölesekéből.) Kapott tojást (vedléshez állati fehérje), feleségem jött rá, tojássárgája kell neki... kap. Jön a szőlő szépiaporral, szintén a tollazathoz. Hozok neki tényleg szőlőt. Már megsimogattam medvéimet. Elolvastam az elemzendő verset. Stb. És akkor nekimegyek a gesztenyefának, kockáztatom ennek mind a meglétét, meglebegtetem összeomlását. És ez csak rajtam múlik. Hiszen megvagyok. Annyi minden történt/történik, ami jó. Épp elegendően vannak, akiket „enyémnek” mondhatok. S új kellemes

meglepetések érnek. Tegnap végigunatkoztam a leghülyébb tévéműsorokat, már minden jeles folyó eredetét tudom, a hegyek hóhatárát, a délfrancia vendéglőket, az összes impresszionista párizsi műtermét... és a kész sztorikat ugyanúgy nem bírom, ahogy soha. És magam pillanatnyilag azt érezhetem, megcsináltam regényemet, ahogy pillanatnyi szintemen bírom, s talán nem lesz pillanat-életű. Ez mind, meg sok minden még. Csak... Nem tudom. A világra fogni: kommersz megoldás. Hagyom. Megyek.

3.) Az olyan írófélelnek, az olyanféle írónak, amelyen én vagyok, talán még akkor is a legjobb megoldás az írás, ha ő maga tönkretette az írás lehetőségét (éppen), maga az írás nem „akarózott”, azazhogy élet és írás rosszul ütött át egymáson. Kölcsönös folt maradt, hogy ily képtelenül fejezzem ki magam, anyag nélkül. Most először is attól ment el a kedvem, hogy átnézzem a további jegyzeteket: nyegleségnek érezném mondásaimat, ezek után főleg! Hogy nem azt teszem: szépen kimegyek akár madárkáink nyugvóhelyéhez is a Tabánba, nekidőlök egy fának, nem, én felpörgetem magam ostobán, és – nem foghatom az esőre, a magányra (szeretem!), a fáradságra (már szoltam erről), nem – teljesen fölösen ért, ami ért. Reméljük, a jóakarátú kívánságoknak lesz igaza, gyógyulni fogok hamar, és főleg nem jön bonyodalom. De hogy ugyanoda visszajussak az esszé szándékával, ahol jártam már, lehetetlen. Nem volna többé hitele.

Ezzel máris felidéztem a nagy kérdést: hogyan is írunk hát ilyesmiket, mint itt én?

Az bizonyos, hogy mivel a Paper Star rövid elemzését nem engedem el, *vár* itt minket – olvasóimmal – a végén valami szép; de kicsit groteszk is, szomorú is, ez a nevezett elemezgetés. Ellenben az is feltehető, hogy visszahatása lesz: erre a dolgozatra. Hangsúlyaim épp a sérüléssel teremtődnek meg, az elemzettek – és megállapításaim kisugárzása, ha lesz ugyan – utalni látszanak majd (és utalnak! csuda) az előttük lévőkre, erre... életeseményemre... ezzel kapcsolatos gondolataimra... és némi nosztalgikus többlete (fogyatéka?) lesz a hajdani költeménynek, nálam magam által e megkerülhetetlennek.

4.) Már most is tűnődést érdemel, mit jelent ilyen körülmények között a „69”, az „én-így-éltem-meg-ezt-az-éveimet” stb. Jelentheti-e ugyanazt, amit hittem (róla)? Vagyis, hogy igen sok minden történt, nekem legalább sok; és a veszélyeztetettség is tudatosult. Veszélyeztesd magadat kevesebbszer, hallom, és csökkenthető lesz az a tényező (motívum). Hm.

Kint újra tündöklő és még mindig forrósodgatásra képes kései nyár. Bezárkóztam azonban. (Egyetlen napra!)

Nem is látom semmi részletében a vonzerőt, hogy ne zárkóznék. Átlagos ez? Különc érzet? Hogy a város, már legalább épp ma, sehol, semmi helyével nem vonz? S bár madárkámát pár óra (ugyan, hat-hét negyedóra, annyi se kell), néhány jól időzített etetés stb. révén elláthatom, vele kedveskedhetem, neki örülhetek, fordítást nem terveztem e napokra, valami Szép Ernő-dologgal csak kipihenten indítok... ez az írás a bedöglöttség dokumentációja (viszonylag híven! tehát nem úgy, hogy „jaj, mit írjak”, nem, megvan, amit írtam volna, de nem írom... és a végére odatulult korábbirol a Paper Star, hát akkor még gond sincs)... lemehetnek nyugodtan „a városba”. De majd holnap! A nap zsenge kezdetén. Szombat ez a

holnap, különben is, csöndesebb utcák, üresebb járművek, s amit vásárolni akarok (szőlő madárkánkknak, talán magamnak őszibaracklé; kenyeret vettem ma), viszonylag egyszerű feladatot szab, nézgelődhetem, már ha teszek ilyen... inkább emlékezéstelen rovom (teljesítem) a nem is kellemetlen hivatalnegyedi utcákat, fáiknak (ah, fák!) örülök etc. Szép Ernő írja szépen (pardon!), hogy – íme! –:

*Ó szóljatok egyet fák, ti olyan nyugodtan
állotok, szóljatok már egyszer
Imádott magas fák ti múltak, ti égre figyelő
húék, ti soha sétára nem mentek,
Mondjátok meg nékem mihez tartsam magam.
Súgjatok egy világos szépet nékem,
Ti biztosan tudtok valamit, én nem bírom
magamat az élethez igazítani.*

S így tovább (a vesszők, pontok hiánya így! kérem), idéztem ezt már néhány-szor, de sosem ilyen aktualitással éppen. (Bár hát aktualitás csak annyi volt itt, mondhatja valaki cinikusan, hogy a gesztenyefa éppen ott állt. Már ha jól emlékszem. Hiányosak az emlékeim arról az óráról, félóráról, hm, ismét.)

5.) Minden új rész új reményt hoz: hátha innen. S milyen kár a nagy lehetőségért, mi mindent mesélhetnék. Milyen volt London (a Paper Starnál majd, kicsit), kik voltak mestereim, s ma hogyan foglalnám össze őket tömören, idézgethetnék tőlük. Csak ezek mind – másutt megoldandó feladatok. Jelenleg rendbe kéne jön-nöm, lehetőleg megúsni a fertőzést (befertőződést), ilyenekre gondolok egyre. Kenőcsöt mosni kezemről mindig, ha verébkénkhez megyek. Találkoztam valakivel a kapuban, régi jó cimborá, újságot hord ki, van egy hároméves verébkéje, tudjuk, feleségemnek mesélte. Nincs-e véletlenül a „Verebekkel éltem” című könyvemből. Mondom, talán a „Madárnak születni kell”-ből? Nem, nem. Sapkámra mutatok, mesélem a gesztenyefacsókot, kidekoráltam magam, mondom. Azaz ezt már csak azután mesélem cimborámnak, hogy kérdez, mint vagyok, s mert ímmel-ámmal nyökögők csak választ, azt mondja, kéne egy nagyot berúgni. Hát most mondom sapkám okát, na, és hogy akasztott ember házában a kötelet. Cézanne, Az akasztott ember háza. De a fülemmel, mely tényleg maradandóan meghasadt (nem csekélység!) Van Gogh vagyok, valamiképpen mégis Van Gogh, az ördög akárhová tenné. Ne legyen semmi fertőződés, talán most már, közel a 2. nap múltán nem lesz. Állkapcsomat is csitítgatom. Kenőcsös hajam ragacs-csapzott, jó, mi?

6.) Szépen megünnepeltem a 69-et. De már mondtam ezt is, végig így ment. Feleségemnek és nekem a világ dolgaiban, dolgainkban. (Nem egymással.) Egészség stb. Közművek. Szakma. Jók is akadtak. Csak az nem lett meg, hogy 70 előtt az utolsó 4–5 év nekem a teljes nyugalom lenne, mikor olyan derekasan dolgoztam. (Így én, jó vicc!) Ellenben lett sok plusz jó, meg lesz is, csak épp a nyugalom nem lett meg. Szembe kell nézni ezzel a... fülemmel.

Majd, ha behegedt a két seb, kis öböl, szokatlan helyen, megtekintem. Feleségem borzadni fog, a dolog rendetlen mivolta miatt plusz. És egyáltalán. Pedig edzett, általában szabad gondolatú. Mégis.

Sok, ami sok. Most még ez is, igen, hogy most és hogy ez és hogy még és is.

7.) Megyek madárkámhoz.

8.) Talán előbbre veszem a Paper Star dolgát.

9.)

Paper Star

Egy kis labda emlékére, mert Szpéróm
emlék-nevét ráírtam Londonban.

Közbevetés. Ha többet nem is, „verebeim dolgából” Szpéróm nevét ismerik sokan. A dolog úgy volt, hogy 1977 és 1988 között sehova sem utaztam, legföljebb Budapest közvetlen közelére, ma már ez sincs, úgy 1993 óta. Akkor Szpéró meghalt, abban az évben még hárman, országosan mindenféle változások adódtak, hittem ezekben – jó, hát tárgyszerűen ma is van a változásokból elég sok, de ez nem tartozik ide, a „való”-t én nem így korholtam (csupán) –, 1988-ban nyugodt szívvel utaztam Londonba. El is túloztam kintlétem idejét, ha most gondolkodom el az ügyön, jaj, jó pár madárkánk élt még akkoriban, akik mellett minden mód itthon maradnék. Londonban és más városokban is volt velem mindig fordítási munka, teljesítettem a napi feladatokat, így előtte-utána szabad voltam, s a cselekvési vágy hajtott (eltúloztam, talán) lófogadásra, múzeumnézésre, lassan elmaradtak az angliai kirándulások (Londonból), és lassan – 1999-re – maga London stb. is elmaradt. Ellenben nem erről akarok én itt... és nem is ez a dolgom. A Paper Star vers elég sokat elmond a maga költészeti eszközeivel, s közvetlen hatásközelbe itt nem illene jól lakókörnyékem ábrázolása, szokásaim részletezése etc. Maga a vers egy kora délután indul, valamerre Fulham és Chelsea és Kensington környékén jártam egy állateledelboltban, ahol... majd a... közben... de ez mind benne a versben, megjegyzéseim más természetűek lesznek. (És rövidék.)

*Paper Star, te kutyánknak
vett citrom gumilabda,
képzetnek hajjgállak,
távollét kicsi napja,*

vagyis hát nem kutyánknak, rá csak gondolok, és mert távollétemre ugyanaz az égi nap ragyog (ha!), mint kutyánk otthoni létére, a sárga labda mintegy ily égi nap, képzeletbeli,

*ég-játéka a távol
lét Hyde Park-közelének,
lennék, mintha, de máshol,
lombzöldék zizerésznek,*

a „távol lét” olyasmi, hogy távol tőlem az igazi „lét” (v. heideggeri fogalmazással a lét távol van a „meglétezőtől”, ez az én szavam, heideggerien nem tetszik a tényleges létező magyar neve), mert otthoni környezetem hiányzik, Hyde Park-közel a meglétezés, az én éppenim, s ezért mintha nem is ott lennék, de megva-

gyok, és egészen hirtelen fogadja el a vers a helyszínt, a zizerésző lombzöldekkel, győző a jelenvaló létező,

*varjak szerteriadnak
röpte-szerén puha gömbnek,
habzuhatag madaraknak
mennyek a vízbe pörögnek...*

Arany János ugrott be a „szerén”-nel. Ahogy a labda repül. Ez több, mint röptén, röptétől... szerén. A repülés megléte és velejárói (hatása). A „puha” szó csak viszonylag pontos; de a „habzuhatag madarak” azt jelenti, nagyon pontosan, hogy felcsapnak a víz színéről a nagy madarak (hattyúk, ludak, kacsák stb.), zuhatagok hullnak vissza, sok-sok fehér hab, köztük kékség, az ég, gondolom, felhős is volt kicsit, fehér felhős az ég, és így pörögtek a madaraknak a vízbe az egek,

*csalképként, tovacsaptuk
történ, úszik a játék,
perc volt csak, ha becsaptuk,
mind mi halálra a szándék:*

ilyen interpunkcióval kérem, megújítottam az eredetit ennyiben, igen, nem titkolom, csalkép ez a hab-zuhogás-ég, a tovacsapás (csapdosó távolodás, csupa törés)... úszik-e a játék, nem tudom, kis cetlikre jegyzeteltem ezt a verset, később írtam meg, itthon már (1994–95?), fontosabb azonban, hogy a „halálra a szándék”: ez az életnek a – sajnos – öldöklő, romlásunkra törekvő együttthatója, a halál-szándéka-élet, halálra-élet stb. Ezt becsaptuk – „percre” – azzal, hogy ilyen szép habzuhatag látványt éltünk át.

Mármost ahogy ott készült, kusza cédulácskákból rendeződött eggyé a vers, megalakulásának mondja is inkább festőien folt-pontfelrakásos. Racionalistán mondom ezt. Bár a cím alatti közlemény elárulja, mit értsünk Paper Star elnevezésen (Papírcsillag, Újságok sztárja, mindegy), Szpéro vagy Paper Star volt-e a labdán, mely elrepült hamarosan, be a madarak tavába (Kensington Gardens), ez sem lényeges, de hogy épp a halálra a szándék után jön a vers új nagy lendületvétele, fontos!

*Paper Star, te, ki Szpéro
fény-üzenése lehettél,
messze elúszol, az ég ó
füstaranyán lehelet szél*

...óarany, aranyfüst, lett ez. A ritmus is nehéz, az igen „drámaian” iramló, kicsit egyben fenyegető vers sorai is sokszor szaggatottak, nem értelmi egységekkel azonosak néha...

*lónév ihlete, Csillag,
ólom-prése papírból,
rost-színeden sosem írnak
kis karmok, s ha a sírból,
vagy ha az őszi esőknek
pergésével eredvén,
elhagysz, félbe-előleg,
nem-tudhatni eredmény,*

nyilvánvaló, Paper Star egy ló neve volt (ld. a verset), és a fogadásra vonatkozik a materiális rész, ellenben gyógyíthatatlan (csak néha feledett!) bánatomra a kis karmok (verebekéi etc.) kifejezés, az őszi esők, sírjuk... s ezért vagyok felháborodva magamon, vagyok csüggedt, szorongó, ha ilyen veszélyhelyzetekbe kavárom magam, mint tegnapelőtt alkonyatkor,

*már csak a város, a fények,
már csupa emberi környék,
törtek egészbe-enyésznek,
éjfeketéllene: zöldjét*

*épp nem bánja a parki
lomb s fű, futnak a lámpák,*

éjfeketéllene, egybe írtam, valamint jó lenne a „csupa” helyett a „csak az emberi környék”! Készségesen feketére vált a zöld, ez az értelme a dolognak, egyszerűen – múlik. S tovább:

*három-szín, belehalni
nincs mibe, szív, miye vár rád*

emlék ködnek...

Később jöttem rá, a piros-sárga-zöld közlekedési lámpáról van itt szó. (Ah, idei majdnem-tragédiám, ahogy pirosba mentem!) Bocsánat, a versben ködnek, így áll, tehát

*emlék ködnek, a padra
zöttyensz, messzi a nap rég,
Paper Star, sugaradba
tintát csorgat a vak vég.*

Nem kell kommentár, a harmadik „Paper Star” is nagyon erős, de valami még erősebb kellett utána, s a szerencse megadta. Mintha a nap-kép térne vissza, és a sugarak írnak, beléjük csorgat a vak vég tintát, ez az írás eszköze, a vak vég „leve” (bocsánat).

*

Megyek madárkánkhoz, naivul csipog (praktikusan?), kezet mosok, megnézem, mit művel, fészket csinált magának, meséltem (alkalmasint), etetni is lehetne. Fülelem „möge” villan egy élelet, ne már!

Jaj.

*

Így lett életnek képe az esszéből, mely – persze – az élet képe lett volna, eredetileg is, de hogy ily akciósan?

Még kevésbé tetszene nekem, ha azt mondanám (igen, saját magam részéről nem várnám!), hogy íme, egy vers, melyet esszébe illeszteni terveztünk, az életesemények folytán egészen más – furcsa, suta, eldönthetetlen – szerephez jutott. De ha én azt tudnám, miféléhez!

Ugyanakkor nem eszményíthetem az esszészületésnek ezt a módját (egészenben) semmiképp sem. Hogy tulajdonképp magam sem tudom, mit írtam meg, holott abban bizonyos vagyok, hogy nem ám (egyszerűen) magamat. Tehát az esszének azt a létjogát sem állítom, hogy szeszélyes lényünket mutatná végül úgy, ahogy. Tehát a puffanás az esés (nekiesés) eredménye.

Most, hogy madárkánkkal foglalkoztam, s látom kis fejét, rémesen kikopaszodott, „csapzott” fejét, igen, kell majd nőniök, jönniök a tollaknak. De pár napja felfigyeltem rá, a csöpp hímverébfaj (struccnyakacska most inkább, tollatlan sokfelé) a vörös tollak mellett plusz rózsaszín-piroslik, hát persze, a bőr.

Nem állíthatom viszont, hogy a kéz-láb (főleg kéz, kar) összezúzás stb. után (Arm And A Leg lovam, egyfajta Paper Star, csak záró) most a pici verébhez híven a fejem csapzott, tört, sebes, fülelem szakadt. (Hiányos!!!)

Csakígy nem beszélhetek a Paper Star környüéseiről. (Hely, események.) Ezzel a Montaigne-esszétrióval elértem, hogy bár igényében szeretne az lenni, montaigne-i (utolérhetetlent nem hajszolok, világos, de az őszinteség mai jegye... etc.), végeredményben csak azt mondhatom: nagyon fontos, hogy három különböző folyóiratszámban jöjjön a három rész, s ha tíz-tizenkét olvasóm efféleken is el akar gondolkozni, érdeklí saját ebbéli érzetei, hogy hát most mi jön még... találták meg számításukat.

Megyek fejemet kenni, Triómról pedig csak ennyit mondhatok: ha nem is montaigne-i,

de pont enny-

nyi.

2007 augusztusában

De nem ennyi. Ez a PLUSZ. Miért kellett úgy cselekednem, hogy a fatörzs jött? Miért kell ezt viccelődve, szépítgetve (itt nem szépítettem!) mesélnem? Miért kell ennek mind – történnie velem? Embernek lenni nem az én világom? Camus, Szüszifosz, lét... már aztán? Madárkám és medvéim – de ha arról lehetne szó, hogy életben maradhatok és nem kell embernek lennem, más mindenki *ade*?

Fel szoktuk tenni e buta kérdéseket! Magunkat-kevesellve? Hanem hát ez nem nevelés-e mind? Nem távolodunk-e képzetekkel – satnyán – ama földhözragadt hitelességüinktől, mely tetszik, nem tetszik célunk is egyben? Kizárólagosan!?

Igen. S ha Montaigne, már ha e név, itt, nem kell-e ragaszkodnunk a bizton elemezhetőhöz? Csak épp óhatatlan az a ráismerés valami talán megalázóra: hogy miközben a létező, a jelenlétező (ha anyag, ha szellem) az egyetlen valós alapot adja, bőségével, megszervezettségével és hagyományosságával, alapot a tetszik, nem tetszik ittléthez, vagy akár az elrugaszkodáshoz is, az már, ahová rugaszkodnánk, örökké csak képzelődés anyagtalan szelleme marad, henye és esetleges torzkép, vagy ha nem torz is, mintha bizonyossága lenne mindegyre annak, hogy a – tetszik, nem tetszik – megadottságok együttese, pillanatnyilag embernek lenni mind a virtuális vagy állati lények közt, a nem rokonszenves (végső soron ásatási) világromok épségesnek nevezett együttesében stb., nem a meglétezőség kényszerű haza-rugaszkodását igazolja az is tehát, ha elhagynánk... jó, hogy „mit”, azt így-úgy tudjuk (ásatásaink és jelenbéli felismerési módszereink, önérdeteink módszeressége szerén), ha elhagynánk a félig, háromnegyedig, zenóni alapon majdnem teljesen tudottat (nem a tudomány tudására gondolunk okvetlenül), nem követelne vajon egy teljesen más világérzékelést is az elhagyás? Oly jelentősen másfélét, hogy már nem is rólunk lenne szó? De ezekről a kérdésekről, filozofikusan bár, a *Töredék Hamletnek* című kötetemben már 1960–1967 között beszélni tudtam, és az akkori HÍD e dolgokból sokat közölt.